

Časopis Filozofia 8/2001 uverejnil úvahu - esej prof. Karola Nandráského Nenáboženská interpretácia sveta anjelov. Úvahy na pomedzí teológie a filozofie, prípadne na pomedzí teológie a vied (predovšetkým vied o spoločnosti) sa novovekému mysleniu zdali strácaním času. Decembrová diskusia o eseji prof. Nandráského ukázala, že aj diskusia o "anjeloch" môže byť diskusiou o závažných problémoch dnešného filozofického myslenia. Uverejňujeme úvodné slová, ktoré predniesol František Novosád, reakciu Jozefa Pauera a rekapituláciu problematiky z pera prof. Karola Nandráského.

František Novosád: Zrejme je ťažké, ak nie priamo nemožné stručne rekapitulovať vzťah náboženstva a filozofie, prípadne teológie a filozofie v novoveku, predsa však zrejme nebudeme ďaleko od pravdy, keď povieme, že väčšina predstaviteľov novovekej filozofie považovala sekularizáciu za jednu z najcharakteristickejších črt novoveku, modernej doby. Keď na chvíľu odhliadneme od radikálneho krídla osvietenského myslenia, ktoré považovalo uvažovanie o problémoch teológie za strácanie času, tak stratégiu novovekého myslenia vo vzťahu k teológii vyslovil Ludwig Feurbach v známej téze "Tajomstvom teológie je antropológia". Feurbach mal na mysli zrejme to, že teológia kladie isté oprávnené otázky, nedokáže ich však sformulovať adekvátnym, súčasnej dobe primeraným spôsobom, a preto je na filozofii, aby ich dekodovala, dešifrovala, demystifikovala, preložila do jazyka a pojmov vedy a súčasnej filozofie. Feurbachov postoj je krajnou hranicou "pozitívnej kritiky" a i keď nie explicitne, predsa nadhlo do značnej miery určil rámec diskusií o vzťahu náboženstva a filozofie, vzťahu náboženstva a teológie.

Keď však preskúmame bližšie filozofické koncepcie minulého storočia, zistíme, že možno lepším interpretačným kľúčom by bolo obrátenie Feurbachovej tézy. Skutočne, nielen Heideggerova existenciálna analytika, ale i antropológické koncepcie Arnolda Gehlena alebo Helmutha Plessnera sa nám stanú zrozumiteľnejšie, keď ich uvedieme do súvisu s ich teologickým pozadím. To isté platí aj pre niektoré určujúce sociologické koncepcie súčasnosti. Obrátenie Feurbachovej tézy znamená však obnovenie dialógu medzi filozofiou a teológiou na základnej teoretickej rovine. Ako sa tento vzťah bude rozvíjať, či sa z neho stane dialóg a aký dialóg sa z neho stane, to je stále ešte otvorenou otázkou. Prof. Karol Nandrásky vo Filozofii 8/2001 uverejnil článok *Nenáboženská interpretácia sveta anjelov*. Na prvý pohľad tento článok nepatrí do filozofického časopisu, keď si ho však prečítame pozornejšie, musíme uznať, že prof. Nandráskemu sa podarilo ukázať, prečo by sa o náboženské a teologické témy mali zaujímať aj tí, ktorí sa zaujímajú o antropológiu, o sociálnu a politickú filozofiu, alebo aj tí, ktorí sa zaoberajú dejinami myslenia, ktorí analyzujú "mechanizmy" šírenia sa myšlienkových iniciatív.

Jozef Pauer: *Keďže Karol Nandrásky vo svojom texte explicitne nevymedzuje svoje chápanie pojmu ideológie (alebo ideológie stotožňuje s-izmami), pokúsim sa najprv celkom stručne sformulovať moje - domnievam sa, že bežne akceptované - chápanie tohto pojmu.*

Hoci pôvodný význam tohto slova pre jeho tvorca, Antoina Destutt de Tracyho či pre jeho súčasníka Pierra Cabanisa znamená vedu o ideách, ktorá ako základ všetkých ostatných vied i praxe musí mať legitímny zdroj svojho poznania a ideí v pozorovaní objektivizovateľného sveta, dnes, a vlastne už po Napoleonovom politickom útoku proti týmto filozofom a svojim protivníkom, v ňom dominuje skôr pejoratívny význam alebo aspekt falošného vedomia a spoločenských predsudkov, ako ich odhaľoval ešte dávnejšie pred nimi Francis Bacon vo svojom učení o idoloch. Niečo celkom iné by znamenal návrat k Platónovi, ktorý vytvoril pojem idey.

Ako systém názorov týkajúcich sa spoločnosti ako celku i jej jednotlivých inštitúcií a iných spoločenských štruktúr pozostáva každá ideológia z opisujúcej či vysvetľujúcej časti a z normatívnej časti ako podkladu hodnotenia, rozhodovania a konania. Myslím, že funkciou ideológie je orientovať nás, umiestňovať a vytyčovať ciele nášho konania. Nejde tu však len o priestorovú orientáciu a skupinovú integráciu, takisto nejde len o myšlienkovú orientáciu, ale ide aj o duševnú a sociálnu identitu, o to, ako chápeme seba a aký zmysel dávame našej životnej situácii v tomto našom zdanlivo nepriehľadnom, no predsa inteligibilnom svete. Takto nás ideológie vedú, zvädzajú i zavádzajú.

Vyrastajú zo sociálnej komunikácie, nie z vedomia. Trhy trhových i netrhových spoločností sú plné ideologických ponúk. V ostatných dvoch storočiach sociálnych a politických zápasov sa vykryštalizovalo päť ideológií, ktorých rôzne podoby pôsobia aj v našej prítomnosti. Konzervativizmus považuje za najvyššie dobro a základ spoločenského života určité historicky vzniknuté sociálne inštitúcie posvätené tradíciami a preukazujúce životaschopnosť a spoločenskú užitočnosť (rodina, národ, región, cirkev a pod.). Liberalizmus zasa uctieva individuálneho človeka, občana a jeho vlastný záujem. Takže všetky zoskupenia od rodiny až po štáty sú odvodené z dohôd medzi suverénnymi individuami. Pre kresťanskú sociálnu ideológiu je podstatným prvkom života človeka a spoločnosti a jeho najvyššou hodnotou spása duše. Podľa tejto ideológie k nej možno dospieť dodržiavaním cirkevných príkazov, ktoré vraj tlmočia božiu vôľu na zemi. Socializmus vyznáva ako najvyššiu hodnotu spoločné dobro všetkých ľudí. Základným elementom spoločnosti sú spoločenské triedy. A najvyšším dobrom pre jednotlivca je jeho úsilie o dobro celej spoločnosti. V súčasnosti výrazne pôsobí aj ďalšia silná ideológia, hybrid predošlých, korporativizmus. V ňom je základným elementom štát, ktorý zaručuje dominantné postavenie tým organizáciám, ktoré popri sledovaní záujmov svojich členov vychádzajú v ústrety záujmom štátu. Zvyčajné sú personálne únie medzi štátom a týmito organizáciami.

Tieto životné podoby ideológií text K. Nandráskeho ignoruje. A tak nevyhnutne nereflektuje ani ich mocenské pôsobenie na nimi ovládané masy, celý ten hopsasa tanec straníckej politiky, v ktorom sa nič nerobí kvôli ideám, ale kvôli moci, ako aj eskamotérstvo médií, pod stálym tlakom ktorých dnes žijeme v pravde, ktorú ony chcú, vo verejnej pravde okamihu, ktorú vyprodukovali médiá.

Aj dnešný človek, nie nepodobne človeku na počiatku minulého storočia, často prepadáva úzkostným stavom a strachu z dejín, ktoré sprevádzajú aj súčasnú globálnu krízu a civilizačný úpadok. Z tohto strachu vyrastali na konci 19. a na začiatku 20. storočia ideológie života, pudov, ktoré človeka považujú za zviera medzi zvieratmi.

V strate zmyslu, v absencii autentickej sociálnej komunikácie sa ako jediná pravda javí živel pudov, biologizmus je zárukou pravdy a dobra. Ani v dnešnom dejinnom trasení to nie je inak: pre neomalthuzianizmus, bio-etiku a celú biotechnologickú revolúciu je človek opicou alebo slabým počítačom. K. Nandrásky tento prístup obmieňa: biologizmus nahrádza anjelmi. A učenie o anjeloch premieňa na ideológiu. Svet ideológií chce vysvetľovať ešte záhadnejším svetom anjelov, ktorý je "opísaný" jednak množstvom výpovedí Písma, jednak najrozmanitejšími tradíciami a napokon učením systematickej teológie o týchto nelátkových, no skutočných bytostiach. Vskutku len ťažko lúštitel'ný a interpretovateľný palimpsest.

Takže nevieme, čo s dejinami, čo so všetkými tými prejavmi úpadku. Nevieme, čo s inými, s cudzími, nevieme, čo so svojimi, čo so sebou. A nevieme, čo s vedomím, ktoré nevie, čo s dejinami a s tým všetkým. Tak sa presťahujeme do azylu vo svete anjelov. Nepoznáme ho, no keď z anjelov urobíme personifikáciu ideológií, poslúži životu. Tak tomu nasvedčuje diskutovaný text. Satanizmus, ako každý -izmus v chápaní K. Nandráškeho, je tiež ideológia. Je zo sveta anjelov? A slúži životu? Ak áno, akému?

Vychádzajúc z textu profesora Nandráškeho by sme za posolstvo anjelov mohli považovať celý kultúrny priemysel, počnúc pornografiou a končiac trebárs astrologickými kútkami v bulvárnej tlači. A kritériom ich pravdivosti a dobra by mala byť ich služba životu. Akému životu? Nemá byť ideológia dobrá? Nemá zodpovedať ľudskej miere a dôstojnosti?

Áno, myslím si, že má zmysel obracať sa k anjelom a pokúšať sa o komunikáciu s nimi, aby nám rozhovor s nimi pomohol opraviť alebo postaviť príbytok v dejinnom čase, na zemi a v ľudskej mierke. Aby sme vedeli, kde sme, kto sme a kam smerujeme. Preto by som si ešte na záver dovoľil opýtať sa pána profesora Nandráškeho, či sa porozprával s anjelmi a spýtal sa na ich hľadisko a názor ešte predtým, ako v domnení, že sú akosi dlho nezamestnaní, ich vyhodil z kvalifikovaného zamestnania poslov v službách Boha, ochrancov ľudí, tlmočníkov našich modlitieb Bohu, darcov i strážcov nášho vhladu do jadra vecí a zapriahol ich do verejno-prospešných prác nosičov zvodných, no vyprázdnených obrázkov, zavádzajúcich nálepiek, ilúzií a mamov vraj životu prospešných, a preto pravdivých. Ako to vidia anjeli? A čo vidia anjeli? Ak ich aj my nevidíme, oni nás vidia.

ZMÄTOK OKOLO POJMU IDEOLÓGIE

KAROL NANDRÁSKY, Bratislava

*"Hľadám učiteľa a majstra,
aby mi vrátil zrak, sluch a reč,
aby ešte raz označil veci a pojmy menom
a oddelil svetlo od tmy."*

T. Rózewicz

V dobe babylonského zmätenia pojmov, ktoré v európskej kultúre trvá už celé storočie, mnohé, aj bežne užívané pojmy sa chápu tak rozdielne, že sa ťažko dohovoriť. Skúsili sme to aj na tradičnej hodine v redakcii časopisu *Filozofia* 10. 12. 2001, na ktorej sa diskutovalo o článku K. Nandráskeho *Nenáboženská interpretácia sveta anjelov*, uverejnenom v 8. čísle 2001. Najviac skloňovaným, ale aj najchaotickejšie a často aj celkom protichodne chápaným pojmom bol pojem ideológie. Aj zostal nerozlúsknutým orechom. Nedokázal by som reprodukovať, ako lietal jeho rôzny zmysel často popri uchu, a nie do ucha diskutujúcich. Diskusia však ako kvapka (*pars pro toto*) verne odrážala mútne trasovisko nejasností, ktorým sa v súčasnosti v európskej kultúre brodíme. Pokúsim sa preto určiť pojem ideológie v rámci súradnic svojho spôsobu myslenia a vyjadrovania.

Ako perspektivista zastávam názor, že naše pojmy a výroky sú tvorené vždy z určitej perspektívy. Sú na ňu viazané a ňou spečatené. Nietzscheho hodnotenie perspektívneho nazerania ako lži, fikcie, ilúzie a klamu však pokladám za prevrátené, aj keď ho uznal za nutnú lož života. Vyústenie európskeho myslenia vo fikcionalizme a iluzionizme na konci 19. storočia hodnotím ako stroskotanie a pád babylonskej veže osvietenského racionalizmu a pozitivistického optimizmu. Veď či nie je stroskotaním poznania a nazerania, keď sa vyhlasuje, že všetko, čo vidíme, je číre zdanie, že všetka pravda sveta je lžou, celý svet a život postavený na omyle, fikcii, ilúzii, podvoide, klame a lži? Čo iné je to ako pád a stroskotanie celej kultúrnej stavby, ktorá sa počas novoveku postavila? Ten pád a koniec však znamenal aj vyslobodenie a nový začiatok v kultúrnom prostredí umierajúceho kresťanstva. V negácii absolútnych a objektívnych právd bolo a je aj čosi vyslobodzujúce. Relativizmus, ktorý rozpúšťal ich ľady, odhaľoval, že boli iba zabsolútnňovanými pravdami, a pôsobil ako bezbožný spasiteľ, umožňujúci kresťanom návrat z babylonského zajatia do vlasti autentického kresťanstva. Ten vítam v znamení Kristovho perspektivizmu, ktorý už nie je fikciou a ilúziou, omylom, podvodom, lžou a klamom, ale pravdou nášho života, pravdou našej prirodzenosti, hmotnej i duchovnej, zmyslovej i rozumovej. Tajomstvo premeny fikcionalistického perspektivizmu na kristovský spočíva v zmene chápania vzťahu medzi vedením a životom, medzi stromom vedenia a stromom života. Kým fikcionalistom a iluzionistom bola perspektivita vedeckou nepravdou, ilúziou a lžou, kristovským perspektivistom je perspektivita vedeckou pravdou života, pretože veda sa v nej nestavia do rozporu so životom, ale asimiluje sa do jednoty so životom. Život sa stáva najvyšším kritériom.

Z perspektívneho nazerania vyplýva, že jedno slovo ani definovaný pojem, ba ani konštatujúci opis vedy nikdy nevyjadrí bezo zvyšku celý obsah javu, na ktorý sa vzťahuje. Podľa Slovníka slovenského jazyka je ideológia myšlienková sústava, vyjadrujúca nejaký svetonázor. N. Birnbaum v treťom vydaní teologickej encyklopédie *Die Religion in Geschichte und Gegenwart* definuje ideológiu ako systém spoločenského myslenia, v ktorom sa mimoempirické kategórie a výber empirického materiálu ovplyvňujú spoločenskými záujmami a afektmi pozorovateľa. Samotné slovo *ideológia* vzniklo v dobe francúzskej revolúcie. V roku 1795 ho vytvoril A. L. C. Destutt de Tracy pre svoju *science des idées*, ktorú koncipoval ako základ pre všetky ostatné vedy. Jeho dielo *Éléments d'ideologie* (1801-1815) zahrnuje popri ideológii v užšom zmysle (ako náuky o vzniku a tvorbe ideí v tradícii) *gramatiku* ako umenie idey vyjadriť a komunikovať, *logiku* ako umenie idey kombinovať, *náčrt výučby a výchovy*, ktorými sa mali dosiahnuté pravdy sprostredkovať, ako aj *morálku*, ktorá formulovala pravidlá konania pre individuálne a spoločenské konanie, vytvorené na základe poznatkov ideológie. Tomu mala slúžiť "škola ideológov", založená v *Institut National*. To znamená, že pri vzniku tohto slova sa ideológia chápala pozitívne. Mala potvrdiť tie poznatky, od ktorých sa očakávali veľké pozitívne zmeny v spoločnosti. Bol to Napoleon, ktorý posunul zmysel pojmu a dal mu negatívnu príchuť. V ideológoch videl politických odporcov, a preto ideológiu polemicky odmietol ako teóriu, ktorá sa zakladá na rozume a mudrovaní, vzdialených od praktického života. Podceňujúce používanie pojmu ideológie sa rozšírilo aj v Nemecku, kde prevažne konzervatívne kruhy za ideológov označovali tých, ktorí hlásali idey francúzskej revolúcie a v duchu osvietenstva žiadali napríklad slobodu tlače.

Marx a Engels nadviazali na zaužívaný zmysel tohto slova, keď ideológiu chápali ako "falošné vedomie", ale v polemike s mladohegelovcami v diele *Nemecká ideológia* rozvinuli aj svoje široké chápanie ideológie. Vytýkali im, že ich koncepcie ako *camera obscura* stavajú ľudí a ich pomery na hlavu, keď idey pokladajú za také, ktoré určujú život spoločnosti, a nie naopak. Marx a Engels chápali filozofiu, náboženstvo, morálku, právo, politiku ako výraz a seba pochopenie existujúcich sociálnych pomerov a v takomto kontexte písali o formách vedomia ako o ideológii. Za vzorový príklad ideológie pokladal Marx náboženstvo a definoval ho ako ópium ľudu. Vedel však aj pozitívne hodnotiť spoločensko-dejinný význam ideológií. Lenin marxizmus chápal ako ideológiu robotníckej triedy, ktorá vyjadruje jej záujmy a slúži ako prostriedok na ich realizáciu. Marxistickú ideológiu mala od ostatných odlišovať jej "vedeckosť".

V dvadsiatych rokoch minulého storočia Max Scheler a Karl Mannheim kriticky analyzovali marxistickú náuku o základni a nadstavbe a dali podnet na vznik sociológie vedy. Mannheim rozlišoval partikulárny a totálny pojem ideológie. Partikulárny používa politická diskusia, ktorej cieľom je znemožniť protivníka odhaľovaním záujmových predpokladov jeho tvrdení. Totálny pojem ideológie sa vyskytuje tam, kde všetky predstavy a kategórie subjektu (jednotlivca alebo kolektívu) sa funkčne vzťahujú na jeho dejinno-spoločenské stanovisko. Totálny pojem ideológie sa rozšíril na všetky spôsoby myslenia, ktoré sa chápali ako prejav určitých foriem života a sociálnych situácií.

Horkheimerova a Adornova "kritická teória" spoločnosti pestovala kritiku ideológie v zmysle kritickej analýzy filozofie, náboženstva a umenia. Odhaľovala ich stabilizujúcu funkciu pri výkone politickej moci, ale analyzovala ich aj ako zahalený

prejav pravých záujmov. Tak Horkheimer videl v náboženstve túžby, želania i žaloby množstva generácií.

Po skúsenostiach s národným socializmom a komunizmom témou kritiky ideológií sa stal vzťah ideológií k vede. Po kritike neopozitivismu a kritického racionalizmu sa za ideológie pokladajú také mravno-politické hodnotenia a programy, ktoré vystupujú v rúchu vedeckých výrokov. Preto neopozitivismus vidí svoju úlohu v odhaľovaní súvzťažnosti a prepletenosti, ktorá existuje medzi deskriptívnymi a hodnotiacimi prvkami v chápaní a sebainterpretáciách ľudí. Vznikli aj diela, ktorých autori ostro kritizujú spoločenské vedomie, ale sám pojem ideológie sotva používajú. Tak Nietzsche písal o morálnych a náboženských predstavách spoločnosti ako maskovanej metamorfóze vôle k moci. Freudova psychoanalytická kritika zmyslu chce odstrániť klamné predstavy subjektu o jeho vlastných odcudzených objektiváciách. Nechýbajú ani diela, ktoré sú kritikou kritiky ideológií, pretože aj ich kritika je ideologická. V roku 1974 Monika Funke vydala knihu *Ideologienkritik und ihre Ideologie bei Nietzsche*.

Pretože každé spoločenské myslenie je ideologické a každá kritika ideológie je poznačená perspektívou stanoviska jej autora, pojem "ideológia" sa stal difúznym označením svetonázorových výtvorov a v súčasnosti je ťažké vypracovať adekvátnu typológiu pestrých spôsobov jeho používania. Spája ich snád' len to, že ideológiu chápú prevažne negatívne a odmietavo (najmä ideológiu druhého). Obrazne povedané, pojem ideológie v súčasnosti pripomína rozmliaždené, zhnité jablko, ktoré nikomu nevoní a pochutnávajú si na ňom len osy. Preto aj s ich žihadlami musí rátať každý, kto sa chce dostať k jeho jadierkam.

Keďže vznik ideológie súvisí so sekularizáciou európskej kultúry a od svojho vzniku mala ideológia skoro vždy antináboženskú tendenciu, teológovia a kresťanskí filozofi mali i majú k nej odmietavý postoj - až po názor, že ideológie sú od diabla (zaznel aj v diskusii). Na ich adresu poznamenávam, že aj teológia bola pôvodne pohanským pojmom (cirkevní otcovia stáročia používali pre učenie cirkvi výraz "doctrina sacra") a kristianizovali ho až v štvrtom storočí. To znamená, že aj pohanské nádoby pojmov možno posvätiť, naplniť novým obsahom a používať v chráme Božieho slova. Práve tak možno aj posvätené znesvätiť, ako sa to počas novoveku stalo mnohým biblickým pojmom, keď sa ich zmocnili predstavitelia kultúrnej nadvlády nad kresťanstvom a pri nich hodovali.

Pri rozmotávaní zamotaného klobka ideológie vychádzam z jej etymologického zmyslu. Ako biológia je náukou o živom, teológia (chce byť) náukou o Bohu, tak ideológiu chápem ako náuku o ideách a konkrétnu ideológiu chápem ako systemizovanú podobu (súbor) ideí. Podobne chápal ideu už Destutt de Tracy (1754-1836) v diele *Science des idées*, v ktorom sa usiloval dostať spoločenské myslenie na úroveň prírodovedeckého myslenia a odstrániť pritom metafyzické nezrozumiteľnosti. Takým určením sme sa však z pojmového chaosu nevyslobodili, ale ešte viac ho zamotali, pretože idea má ešte viac významov ako ideológia.

V bežnom zmysle sa ideou označuje myšlienka, predstava alebo nápad. Niekedy sa idea chápe ako základná myšlienka, ktorá určuje obsah niečoho. Inokedy sa chápe ako najvyššie hľadisko (norma) na určenie správnosti. Niektorí chápú idey ako obsah vedomia, iní ako odraz skutočnosti vo vedomí, ďalší ako morálne imperatívy záväzné pre

vôľu. Tu niet priestoru ani na letný prehľad chápania idey význačnými postavami dejín filozofie, od Platóna až po H. Marcuseho, a preto len všeobecne zhrnujem, že pojem idey, jej zmysel a význam sa značne mení podľa toho, či ho vyslovuje idealista alebo materialista, realista alebo personalista, objektivista alebo subjektivista, individualista alebo kolektivista.

Zastávam názor, ktorý artikuloval už Nietzsche, že nenaučené, veľké, originálne myšlienky netvoríme sami, ale ich dostávame. Prichádzajú. Tí, čo ich dostanú, ich len formulujú (interpretujú). Nietzsche nehovorí, odkiaľ prichádzajú, ale z vlastnej skúsenosti vedel, že sa ľuďi zmocňujú. Sú nimi zasiahnutí. Také myšlienky stotožňujem s ideami. Primárne a vlastne pokladám ich za plody Božieho rozumu, Božej vôle a Božieho citu a sekundárne a nevlastne za plody ľudského rozumu, vôle a citu. Málo je "vyvolených", ktorí idey dostávajú, pretože málo je tých, ktorí majú odvahu zostúpiť k rozčereným vodám bytia alebo vystúpiť na hory, odkiaľ vetry prichádzajú, pretože to obyčajne znamená stať sa obeťou. Preto skutočne nestačí, aby si niekto pripísal k menu -izmus a stane sa anjelom či poslom. Ale práve preto ani sarkazmus takéhoto názoru, vyslovený v podobe otázky (odznela v diskusii), nič nevypovedá proti koncepcii anjelov ako personifikovaných -izmov kolektívnych ideológií.

Boh vložil množstvo svojich ideí jednak do knihy prírody, jednak do kníh hebrejských tvorcov Biblie a z transsubjektívnej oblasti oslovuje aj v súčasnosti. Ľudský duch svojim rozumom, vôľou a citom čerpá idey z prírody, z Biblie a z transsubjektívnej sféry, rôzne ich formuje, ale neplodí. Preto môžeme len derivatívne, prenesene a nevlastne hovoriť o ideovej tvorbe ľuďi.

Prejavom ducha je slovo a Božie Slovo je prejavom Božích myšlienok, Božích ideí ako prejavom Božieho Ducha, či už myslíme na ideu Božieho kráľovstva, alebo ideu Božieho synovstva, artikulované v Biblii. Ich súbor je súborom Božích ideí, a preto možno hovoriť aj o Božej ideológii. Biblia zobrazuje drámu uskutočňovania zámerov Božích ideí. Teológie Starej i Novej zmluvy systemizujú Božie idey, konkretizované v dráme biblického Izraela. Sú v nej plody Ducha, ktoré formulovala hebrejská kultúrna oblasť, zameraná na procesualnosť bytia. Spôsob myslenia a vyjadrovania hebrejského duchovného (ideového) sveta však odporuje zásadám aristotelovskej logiky a domnievam sa, že to je hlavným kameňom úrazu aj pri chápaní anjelov ako personalizovaných -izmov. Prejavuje sa to v chápaní ducha a hmoty, idey (slova) a tela. Podľa princípu identity idea je idea a matéria je matéria. Rovnako duch je duch a hmota je hmota. Podľa princípu kontradikcie nie je možné, aby idea bola matériou, aby duch bol telom alebo aby slovo bolo telom, lebo tým by sa porušili prvé dva najvyššie zákony "správneho" poznávania, myslenia a vyjadrovania, formulované Aristotelom. Podľa tejto logiky myslenie je iným svetom ako konkrétne dianie. V procese uvažovania pojmy musia zostať rovnaké a nemenné, aj keď v konkrétnej skutočnosti sa veci menia. Aj keď podľa aristotelikov pravda je v súhlase uvažujúceho rozumu s konkrétnou skutočnosťou, svet uvažovania je tu podrobený inej zákonitosti ako svet procesualnej skutočnosti. Pojem veci je podrobený zákonitosti nemenného ideového bytia (esse), kým vec sama je podrobená premennému daniu (fieri).

Naproti uvedenému v logickej koncepcii hebrejskej krajiny ducha vzťah medzi pojmami ducha a tela je vzťahom tranzície, asimilácie a identifikácie. Duch sa vtelí a stáva

sa (fieri) telom; telo sa zduchovní a stáva sa duchom (anjelom). Tu rovnako v procese uvažovania ako aj v konkrétnom procese diania je pojmový (mysľou zachytený) pohyb, prechádzanie (tranzícia). Ide o premenné dianie, o pripodobnenie jedného k druhému, o prepodobnenie jedného v druhé, o ich asimilovanie až po identifikáciu ako v myslení, tak v dianí. Oboje, proces logický i historický, môžeme potom vyjadriť vetou, že duch vteloňovaním sa premení na ducha vteleného (slovo vtelené) a telo sa zduchovňovaním premení na zduchovené telo. Duch vtelený ako vtelenie ducha a telo zduchovené ako zduchovenie tela sú potom synonymá. Preto kým v aristotelovskej logickej koncepcii Boh sa nemôže stať človekom a človek Bohom, v hebrejskej logickej koncepcii sa Boh (i anjel) môže stať človekom a človek Bohom (alebo Božím anjelom) v podobe "Božieho Syna". Boh plodí a rodí svojho Syna, ktorý je súčasne synom človeka i Synom Božím, kým v gréckej logickej koncepcii Boh nemôže byť (esse) človekom a človek nemôže byť Bohom, pretože je medzi nimi priepasť rodu. Aristotelov "nehybný hýbateľ" je mimo všetkých rodov (aj Akvinského Boh). Neplodí ani nerodí, a preto je nemožné, aby Boží duch splodil (koncipoval) Syna. To znamená, že v hebrejskej logickej koncepcii inkarnácia (vtelenie Ducha i duchov) je bežnou praxou denného života, a nie zázrakom ani "tajomstvom viery", za ktoré ju vyhlasujú katolícki aristotelici len preto, aby ju podľa aristotelovskej logiky nemuseli vyhlásiť za logický nezmysel.

V súvislosti s procesom vteloňovania slova, ducha, ideí, -izmov kolektívnych ideológií aj dušu ideologizujem. Veď duša, chápaná ako proces myslenia cítenia a chcenia, je prázdna nádoba. Až idey, ktoré hýbu myslením, cítením a chcením, robia dušu konkrétnou a živou. Naše ideologické názory sú naše duchovné oči, zory, "anjeli našich očí", ktoré majú stále hľadiť na tvár Otca nebeského ako "anjeli detí" (Mt 18,10), ak sa máme správne orientovať.

Druhou prekážkou či kameňom úrazu pri pochopení anjelov ako personalizovaných -izmov je realizmus nazerania, ktorý má korene v ohmatávajúcom prístupe k svetu. Trpeli ním už liberálni teológovia, keď pod vplyvom osvieteniského racionalizmu, ktorý odstraňoval predsudky z vedomia ľudí, videli v anjeloch len mýty zašlého sveta, podobné helénskym vílam a lárom, teda rozprávkové bytosti fantázie, ktorým nezodpovedá žiadna skutočnosť. Podobne sa na ne dívali a dívajú aj ateistickí realisti. Aj podľa nich anjeli ako výtvyry naivnej fantázie mýtického obrazu sveta zomreli a v našom svete pre anjelov žiadnu entitu nenachádzajú. Sedieť na konároch osvieteniského racionalizmu, ktorý bojoval proti predsudkom, ale nevidel vlastný predsudok voči predsudkom, znamená plávať vo vodách prekonávanej paradigmy. V súvislosti s novým hodnotením mýtov už polstoročie nastupuje nová, postmoderná (podľa niektorých modernu prehlbujúca) paradigma, v ktorej spoznáваме, že nielen Boh "není zcela mrtev" (Gardavský) (čo pri negáciách svojich negácií priznal aj Nietzsche), ale že nie sú celkom mŕtvi ani anjeli.

Pre osvieteniských racionalistov a ateistických realistov a materialistov idey, ideológie a -izmy nie sú personality, ale sily a sily sú reality vytvorené ľuďmi. Podľa nich ide o výtvyry ľudského ducha. Avšak ako Boha si netvoríme, ale volíme (Jung), tak si netvoríme, ale volíme aj idey, ideológie a -izmy. Môžeme síce Boha minifikovať na mizivú "maličkosť" a seba lucifersky nafukovať a vyvyšovať až nad hviezdy a tvrdiť, že

idey, -izmy a ich ideológie sú výtvorom ľudského ducha, predsa je to asi taká pravda ako tvrdiť, že vetry, prichádzajúce od pólů, sú výtvorom ľudského dychu.

Perspektívne nazeranie prekonáva myslenie v rozporoch a mnohé priepasti, ktoré toto myslenie vytvorilo, prekračuje tým, že komplementárne spája rozdielne (vzdialené a približené) podoby javov. Pohybom medzi nimi odstraňuje pravdy zabsolútne statickým nazeraním ako relatívne, spečatené perspektívou nazerajúceho. Práve skúmaním sporov a priepastí medzi objektivizmom a subjektivizmom, idealizmom a materializmom, kolektivismom a individualizmom, medzi abstraktnosťou a konkrétnosťou, medzi realizmom a personalizmom perspektívne nazeranie priviedlo priateľov kristizmu (autentického kresťanstva) k poznaniu anjelov v podobe personalizovaných -izmov kolektívnych ideológií, ako som to načrtol v spomenutom článku.

Kým realisti sa dívajú iba do abstrahovanej, univerzalizovanej a mikroskopizovanej blízkosti, a preto vidia len zbožnosť, diabolskosť a satanizmus ako "realitu", perspektivisti tranzíciou prekračujú priepasť medzi realizmom a personalizmom, a preto vidia aj kontrahovanú, individualizovanú, diaľkovú podobu (tvár) "otca" zbožnosti, diabolskosti a satanizmu, ktorej priznávajú personalitu, tak, ako zväzkom ideí v nás samých priznávame personalitu. Z hľadiska perspektivity realisti trpia krátkozrakosťou nazerania, ktorá vidí do blízka, ale nevidí do diaľky. Vidia rozptýlenú hmlu diabolskosti, beštializmu a satanizmu, ale nevidia husté mračno škl'abiacej sa tváre diabla, do ktorého sa perspektivistom tá vzdušná hmlovina diabolskosti kontrahovala, makroskopizovala a personalizovala. Personalizáciou súčasne ožila ich krajina nazerania a stala sa prehľadnou podobne, ako keď svetelné lúče preniknú cez zahmlenú krajinu.

Z povedaného vyplýva, že anjelov nevidíme bez zmeny myslenia, bez vlastnej transfigurácie, bez prechodu od realizmu (či už metafyzického, alebo ateistického) k perspektivizmu nazerania. V dobe, keď sa nad našou civilizáciou zhromažďujú stále hustejšie mračná škl'abiacej sa tváre "otca" ideológií pekelných -izmov, ktoré nás ovládajú, potrebujeme Exorcistu, ktorý by nás zbavil ich moci, odstránil našu slepotu a krátkozrakosť, aby sme uvideli Božích anjelov, ktorí by nás ako biblického Lóta vyviedli zo sodomskej situácie našej doby.

Prof. ThDr. Karol Nandrásky
Legionárska 2
811 07 Bratislava
SR